

U.P.Lafasov,
TDSHU dotsenti

ABDULLA QODIRIY ROMANLARIDA METONIMIYA USULIDA MA'NO KO'CHISHI

Annotatsiya. Ushbu (“Abdulla Qodiriy romanlarida metonimiya usulida ma’no ko‘chishi” nomli) maqolada milliy tilda ko‘chimlarning o‘rni, ma’no ko‘chish usullar vositasida badiiy adabiyotning jozibador bo‘lishi, adiblar o‘z asarlarida milliy tilning badiiy ifodalarini yuzaga chiqarishga harakat qilishi, so‘z ustalarining uslubida ona tilini qaydarajada chuqur bilishi hamda e‘zozlashi ko‘zga tashlanib turishi, o‘zbek milliy romanchiligining asoschisi Abdulla Qodiriy o‘z tilini butun vujudi bilan yaxshi ko‘rganligi, uning beqiyos boyligini his qila olganligi, har qanday milliy til o‘zining bitmas-tuganmas manbasiga egaligi, o‘zbek tilining badiiy manbasi dostonlarimiz ijod qilingan xalq shevalari ekanligi, Abdulla Qodiriy romanlarini yozishda xalq dostonlaridan bahra olganligi, unga jonli tilmiz bo‘lgan shevalarimiz beqiyos ilhom berganligi, boshqa tillarida bitilgan badiiy jihatdan yuksak asarlardan ko‘chirish yozuvchi asarlarining ruhsiz bo‘lib qolishi, no‘noq yozuvchilarning bunday ishga qo‘l urishi, adabiy til qolipidan chiqq olmaslik va shevalarni nazarga ilmaslikning og‘ir oqibati, hozirgi o‘zbek adabiy tilining qolipi sho‘rolar tomonidan to‘qilgan va milliylik buzilgan soxta andoza ekanligi, xalq og‘zaki ijodi namunalariga tayanmaydigan, undan oziqlanmaydigan va tayanch manbasi yo‘q hamda dostonchilikdan mahrum qarluq-chigil-uyg‘ur lahjasining hozirgi o‘zbek adabiy tilga asos bo‘lmaganligi, mazkur lahjada asosan o‘zlashma so‘zlarning qo‘llanishi, sof o‘zbek va o‘g‘iz lahjalarida asl o‘zbekcha lug‘aviy birliklarning ishlatilishi, “el” shakldosh so‘zi, “bek” ko‘p ma’noli leksik birligining ifodalari, “bek” terminining “grajdanin” ma’nosiga ega ekanligi haqidagi qaydlar berilgan. Shu asnda Abdulla Qodiriy o‘z romanlarida aloqadorlik asosida ma’no ko‘chishidan unumli foydalanganligi aytilgan. Adib romanlarida metonimiyaning mamlakat, shahar, qonun, amaldor, mahalliychilik, aholi, odamlar, hovli, xonadon, yaqinlar, savdo ahli, jamoa, mehmondorchilik, taom, xonish, turmush, oila, ovqatlanish, nonushta, idish, payt, shaxs, kelishish, xizmat, narx, holat bilan aloqador metonimiya turlarini qo‘llaganligi yoritib berilgan.

Калит сўзлар: Abdulla Qodiriy, romanlar, metonimiya, usul, ma’no ko‘chishi, milliy til, adabiyot, so‘z ustalari, chuqur bilish, e‘zozlash, his qilish, badiiy manba, dostonlar, xalq shevalari, ruhsiz asarlar, no‘noq yozuvchilar, soxta andoza, tayanmoq, oziqlanmoq, qarluq-chigil-uyg‘ur lahjasi, sof o‘zbek lahjasi, o‘g‘iz lahjasi, el, bek, aloqadorlik.

Annotation. This article (entitled “Metonymic Migration in the Novels of Abdullah Qadiri”) discusses the role of migration in the national language and the attractiveness of fiction through semantic transfer methods. The article also emphasizes the importance of writers' artistic expression of the national language

in their works, as well as their profound knowledge and respect for the mother tongue in the style of masters of words. The founder of the Uzbek national novel Abdulla Qodiri loved his language with all his body, he could feel its incomparable richness, every national language has its inexhaustible source, and the artistic source of the Uzbek language is the people whose epics created. The writer Abdullah Qadiri himself also used folk epics in writing his novels, and was inspired by our living dialects. The article also discusses the tragic consequences of copying works of art written in other languages, such as the demoralization of writers, the inability of non-literary writers to do so, the inability to get out of the literary language, and the disregard for dialects. In addition, the stereotype of the modern Uzbek literary language is a false pattern woven by the Soviets and the national identity distorted. It emphasized that modern Uzbek is not the basis of literary language. In addition, the use of adjectives in the dialect, the use of original Uzbek lexical units in pure Uzbek and Oguz dialects, the word "el", "bek" expressions of the lexical unit meaning, notes that the term "beck" means "citizen". At the same time, Abdullah Qadiri said to have made effective use of connection in his novels. In the novels of the writer the metonymy of country, city, law, official, localism, population, people, courtyard, apartment, relatives, business people, community, hospitality, food, singing, marriage, family, food, breakfast, utensils, time, person, agreement, used types of metonymy related to service, price, status.

Keywords: Abdullah Qadiri, novels, metonymy, method, meaning transfer, national language, literature, word masters, deep knowledge, respect, feeling, artistic source, epics, folk dialects, soulless works, non-fiction writers, fake template, rely, feed, Qarluq-Chigil-Uyghur dialect, pure Uzbek dialect, Oghuz dialect, el, bek, connection.

Har qaysi millat tilida koʻchimlar oʻzning muhim oʻrniga egadir. Maʼno koʻchish usullar vositasida badiiy adabiyot goʻzal va jozibador boʻladi. Adiblar oʻz asarlarida milliy tilning badiiy ifodalarini yuzaga chiqarishga harakat qilishadi. Har bir soʻz ustasining uslubida ona tilini qaydarajada chuqur bilishi hamda eʼzozlashi yaqqol koʻzga tashlanib turadi.

Oʻzbek milliy romanchiligining asoschisi Abdulla Qodiriy¹ tilimizni butun vujudi bilan yaxshi koʻrgan va uning beqiyos boyligini his qila olgan mohir yozuvchi. Har qanday milliy til oʻzining **bitmas-tuganmas manbasiga** egadir. Oʻzbek tilining mana shunday badiiy manbasi **dostonlarimiz ijod qilingan xalq shevalaridir**. Abdulla Qodiriy romanlarini yozishda betakror dostonlarimizdan bahra olgan boʻlsa, jonli tilmiz boʻlgan shevalarimiz esa unga beqiyos ilhom bergan.

Ayrim adabiyotshunoslar Abdulla Qodiriy boshqa sharq tillarida bitilgan badiiy jihatdan yuksak asarlardan foydalangan, deb qilishadi. Mazkur daʼvoning asossizligi shundaki, oʻzga tildagi badiiylik ona tiliga xos milliy jozibani

¹ Urak Lafasov. The King of Uzbek Prose. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 05, 2020 ISSN: 1475-7192. DOI: 10.37200/IJPR/V24I5/PR201858 Received: 16 Feb 2020 | Revised: 10 Mar 2020 | Accepted: 23 Mar 2020.

pasaytiradi. U holda Abdulla Qodiriy asarlari ruhsiz va jonsiz boʻlib qolar, romanlari bu darajada shuhratlanmas edi. Afsuski, jonsiz va ruhsiz asarlar barcha millatlar adabiyotida, shu jumladan oʻzbek adabiyotida uchragan va hozir ham mavjud. Noʻnoq yozuvchilar ham oʻz ijodini davom ettirmoqda. Shu bois na faqat bizning adiblrimiz orasidan, balki butun dunyo xalqlari ichidan Abdulla Qodiriydek buyuk yozuvchi yetishib chiqmayapti. Buning yana boshqa bir sababi shoʻro davridan andoza sifatida olingan adabiy til qolipidan chiqq olmaslik, shevalarni nazarga ilmaslik va pisand qilmaslik kasalidir.

Aslida hozirgi oʻzbek adabiy tilining qolipi shorolar tomonidan toʻqilgan va milliylik buzilgan soxta andoza edi. Xalq ogʻzaki ijodi namunalariga tayanmaydigan, undan oziqlanmaydigan, oʻz tayanadigan manbasidan mosuvo va dostonchilikdan mahrum betayin lahja adabiy tilimizga asos boʻlishi mumkin emas edi. Barcha illat shunda ediki, boy dostonchilikka ega² oʻzbek ellari bilan qon-qorindosh Fargʻonadagi sof oʻzbek³(keyinchalik qipchoq⁴) lahjasi ogʻzaki soʻzlashuv nutqidagi oʻzbekona ifodalar, umuman bizga begona, qaynab qoni qoʻshilmaydigan *qarluq-chigil-uygʻur* lahjasiga tegishi asoslar sifatida koʻrsatilgan. Bu soxta daʼvo ayrim rus va oʻzbek tilshunoslari tadqiqotlarida ilgari surilgan hamda shoʻronlar tomonidan qoʻllab-quvvatlangan.

Ulugʻ tilshunos bobomiz Mahmud Koshgʻariy “*qarluq*” etnonimini quyidagicha sharhlagan: *Qarluqlar turklarning bir turi boʻlib, koʻchmanchilar va oʻgʻuzlardan boshqadir. Ular aslida turkmanlardandir*⁵. Demak, qarluqlarning qipchoqlarga ham, oʻgʻuzlarga ham aloqasi yoʻq. Mahmud Koshgʻariy “*chigil*” (aslida forscha “*In chi gil ast? – Bu qanday tuproq?*” ifodasidan shakllangan) etnonimining uch xil maʼnosi izohlangan: 1) *Barsagʻan*(*Barsgʻan*) *shahrining quyi tarafidagi Qiyos shaharchasida yashovchi koʻchmanchi qabila*; 2) *Tiroz shahri yaqinida yashovchi aholi, oʻgʻuzlar bilan dushman boʻlgan*; 3) *Qashqardagi bir qancha qishloqlarda yashovchi qabila*⁶. Xullas, chigillarning qipchoqlar bilan ham, oʻgʻuzlar bilan ham yaqinligi yoʻq. Mahmud Koshgʻariy “*uygʻur*” (aslida forscha *Inan xud xurand* – *Bular oʻzi topib yeguchilar* ifodasidan shakllangan) etnonimiga quyidagicha izoh bergan: *Besh shaharlik viloyat ismi Xudxur, keyin Uygʻurga aylangan. U viloyatda besh shahar boʻlib, u yerning aholisi gʻirt kofirlar va nihoyatda mohir oʻq otuvchilar*⁷. *Uygʻurlarning tillari turkchadir, lekin oʻzlari bir-birlari bilan soʻzlashdigan boshqa bir tillari ham bor*⁸. Eng qizigi, uygʻurlar turlar⁹ ham, turkiy xalqlar¹⁰ hisoblanmaydi. Xulosa shuki, qarluq-chigil-uygʻur lahjasi haqidagi nazariya yogʻon va toʻqima ilmiy qarashdir.

² Урак Лафасов. Қодирий романлари ва халқ оғзаки ижоди. Материалы V Международной научно-практической конференции “Наука и образование в современном мире: Вызовы XXI века». Секция 9. Филологические науки. II Том. НУР-СУЛТАН – 2019. Стр. 94-98.

³ Е.Д.Поливанов. Узбекская диалектология и узбекский литературный язык. Ташкент, 1933.

⁴ Х.Дониёров. Кипчоқ диалектларининг лексикаси. Тошкент: “Фан”, 1979. 5-бет.

⁵ Махмуд Кошғарий. “Девону луғотит турк”, 3 томлик, 1-том. Тошкент: “Фан”, 1960, 498-бет.

⁶ Махмуд Кошғарий. “Девону луғотит турк”, 3 томлик, 1-том. Тошкент: “Фан”, 1960, 374-бет.

⁷ Махмуд Кошғарий. “Девону луғотит турк”, 3 томлик, 1-том. Тошкент: “Фан”, 1960, 135-136-бетлар.

⁸ Махмуд Кошғарий. “Девону луғотит турк”, 3 томлик, 1-том. Тошкент: “Фан”, 1960, 65-бет.

⁹ Urak Lafasov. The Migration of the Japanese from the Center of Turan to the East. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. 27, No. 1, 2021 P-ISSN: 2204-1990; E-ISSN: 1323-6903.

Abdulla Qodiriy asarlarini sinchiklab, eʼtibor bilan oʻqigan har qanday kitobxon unda qarluq lahjasiga tegishli asoslarni aniqlashi juda qiyin. Adabiy tilga asos qilib olingan qolip, yaʼni gap tuzilishi, lugʻaviy birliklar va grammatik shakllar sof oʻzbek lahjasida faol qoʻllanadi. Faqat soxta adabiy lahjadan farqi sof oʻzbek va oʻgʻizlarda asl oʻzbekcha sinonimi ishlatiladi. Qarluq nomli tiynati boshqa millat boʻlgan qallob oʻzbeklarda arabcha, forscha va ruscha sinonimlari qoʻllanadi. Masalan: **kun**(quyosh) oʻzbekcha, **oftob** forscha; **el** oʻzbekcha, **xalq** arabcha; **elbegi** oʻzbekcha, **hokim** arabcha; **bekovul**(bakavul) oʻzbekcha, **rais** arabcha; **oʻnboshi** oʻzbekcha, **brigadir** ruscha; **uzangi**(zangi) oʻzbekcha, **narvon** forscha; **bitik** oʻzbekcha, **kitob** arabcha; **karvich**¹¹ oʻzbekcha, **gʻisht** forscha va shu kabilar.

Sof oʻzbeklar va oʻgʻizlarning xalq dostonlariga asoslangan lahja hamda shevalari qadimiy mustahkam ildizlar bilan oʻzaro metindek bogʻlanadi. Bu holatni umumiy hudud va lugʻaviy birliklar ham tasdiqlaydi. Oʻzbekcha **el** soʻzi juda koʻp lugʻaviy birliklarning yasalishiga asos boʻlgan. Masalan: **el**(xalq), **el+ik**(hukmdor), **el+kin**(musofir); **el**(joy), **el+begi**(hokim), **el+kun** (vatan). Bundan shu narsa anglashiladiki, **el** soʻzi tilimizda ikki xil maʼnoda qoʻllangan: 1) **xalq**. Masalan: *oʻzbek eli*; 2) *joy*. Masalan: *elbegi* (hokim). Qadimdan Ikkidaryo (**Oʻkuz** – *Amudaryo*, **Inju Oʻkuz** – *Sirdaryo*) oraligʻida yashagan toʻrt ulus (*qutji*, *nayman*, *qiyot*, *qong irot*) **oʻkuzbeklar** deb atalgan. Keyinchalik mazkur etnonim qisqarib, **oʻzbek** shakliga kelib qolgan. Arabcha **vatan** soʻzining turkiy sinonimi **Elkun** boʻlib, yaʼni *el* – *joy* va *Kun* – *Quyosh* soʻzlarining birikuvidan yuzaga kelgan qoʻshma soʻzdir. Keyinchalik oʻn ming yillik tarixga ega **Elkun** etnonimi Turkning ukasi Munsakdan tarqalgan qavm tur(munsak)lar tomonidan ikkinchi tili boʻlgan forsiyga **Xorazm** (*Xavar* – *Quyosh*, *azm* – *joy*) shaklida tarjima qilinganiga uch ming yil boʻlgan. Xorazm xonligi (*qiyot*, *qutji* va *qoʻng irotlar* sulolasi) va Buxoro amirligi (*qutji*, *nayman* va *mangitlar* sulolasi)da **el** soʻzi **joy** maʼnosida qoʻllangan. M.: *Guzor bekligi*, *Qarshi bekligi*. Shu asosda **elbegi**(viloyat hokimi), **tumanbegi**(tuman hokimi), **tovbegi**(togʻ hokimi) terminari shakllangan va faol qoʻllangan. Hozirgi turk tilida ham “**el**” soʻzi “**joy**” maʼnosida ishlatiladi. Masalan: *Turkiya Respublikasi maʼmuriy-hududiy jihatdan 81 elga boʻlingan*¹². Buning asl sababi usmonlilar saltanatini oʻkuzbeklardan qutjilar tuzgan, ular hukmronlikdan tushgandan soʻng imperiya tanazzulga yuz tutgan.

Bek¹³ soʻzi ham ikki maʼnoda qoʻllangan: 1) *boshliq*; 2) *grajdanin*¹⁴. Shu bois **bekovul** (*ovul boshligʻi*, *boshqaruvchi*), **oilabegi** (begimiz) atamalari shakllangan. Masalan: *Alpomish bor vaqtida ozod qilgan Farmonqul degan quli bor edi. Koʻrdi,*

¹⁰ Urak Lafasov. Relationship Between Turks And Japanese. International journal of scientific & technology research volume 9, issue 02, February 2020.

¹¹ Д.Абдурахмонов, Т.Содиқов, Ш.Носиров, М.Туробова. Ўзбек шевалари лексикаси. Тошкент: “Фан”, 1991, 155-бет.

¹² Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi. 8-jild, 656-bet.

¹³ Урак Лафасов. Абдулла Қодирий кашфиёти ва сўз қўллаш маҳорати. “Ўзбекистонда хорижий тиллар” илмий-методик электрон журнал journal.fledu.uz. № 6/2019. 199-210-бетлар.

¹⁴ С.И.Ожегов. Словарь русского языка. Москва: “ОНИКС 21 век”, “Мир и образование”. 2005. Стр. 140.

*bu qul to‘yga bakovul bo‘lib turibdi*¹⁵. Buyuk adabiyotshunos va tilshunos bobomiz Yusuf Xos Hojib o‘zining “Qutadg‘u bilik” asarida **bek** terminini **grajdanin** ma’nosida qo‘llagan. M.: Bu **beklik** udug‘luq edi edgu nang, Yoryqy ko‘ni ersa e qyzg‘u eng (Beklik – bu hushyorlik, ezgu holat, Agar yo‘l-yo‘rigi to‘g‘ri yuzi yo‘rugdir). Edu edgu **beklik** taqy edgurak, To‘pu – ul any tuz yurutgu kerak¹⁶ (Ezgulikdan ezgusi – beklik, U – siyosat, uni to‘g‘ri yuritish farz). Hozirgi o‘zbek tiliga arab tilidan o‘zlashgan **fuqaro** so‘zning **grajdanin** ma’nosi izohli lug‘atlarda rasman qayd etilmagan. Arabcha فقر “**faqir**” (kambag‘al, qashshoq, muhtoj) so‘zining ko‘pligi¹⁷, **ниций** – فقر “**fazir**”, گدا *geda*¹⁸, **фуқаро** – (а един. чис. *фақир*): 1) *житель, народ*; 2) *подданные*; 3) *простой*¹⁹. Ushbu so‘z o‘zbek tilining so‘zlashuv nutqida har doim **xalq**, **qora xalq** ma’nolarida qo‘llangan. Abdulla Qodiriy ham “O‘tkan kunlar” asarida **fuqaro** so‘zini **xalq** ma’nosida ishlatgan. M.: Azizbek: “**Rahmat fuqaro! Orqamda sizningdek fuqarom turg‘anda menga hech bir qayg‘u yo‘qdir!**”²⁰).

Sof o‘zbeklar va o‘g‘izlarning so‘zlashuv nutqi hozirgi adabiy tilimizga asos qilib olingan. Unda ko‘chimlar juda ko‘p qo‘llanadi, shulardan bittasi aloqadorlik asosida nom ko‘chishdir. Abdulla Qodiriy ham o‘z romanlarida ma’no ko‘chishining mazkur turidan unumli foydalangan. Metonimiya (yunoncha “*metonymia*” – “*qayta nomlash*”) – obrazli ifoda, bir so‘zning mazmunan yaqin bo‘lgan boshqa so‘z bilan almashinishi. Masalan: “*tomoshabinlar olqishladi*” jumlasini o‘rniga “*zal olqishladi*”²¹. Mazkur qoida mazmunida g‘alizlik bor, chunki metonimiya yo‘li bilan nom ko‘chishida so‘zlar mazmunan yaqin bo‘lmaydi, balki bir-biri bilan aloqadordir. So‘zlardagi o‘zaro bog‘liqlik asosida nom ko‘chishi metonimiya bo‘ladi. O‘zbek tilida metonimiya asosida nom ko‘chish hodisasi ko‘p uchraydi. Metonimiyaning turlari²² haqida turli adabiyotlarda, har xil izohlar berilgan. Ammo u mazkur tilning qaysi tillar oilasiga mansubligi va morfologik tabiatiga ko‘ra farqlanishi yoki boshqacha shaklda bo‘lishi mumkin. Abdulla Qodiriy o‘zining romanlarida metonimiya asosida nom ko‘chishining quyidagi turlari kuzatildi:

I. Mamlakat bilan aloqador metonimiya. M.: 1. Azizbek qandog‘dir kuchga tayanib, **Qo‘qong‘a isyon etdi**²³. 2. Xazina hisobini *olg‘ani kelg‘an devon beklarini o‘ldirib o‘rda darbozasiga osdi, bunga qarshi Qo‘qon ham tinch yotmag‘an bo‘lsa*

¹⁵ “Alpomish” dostoni. Toshkent: “Sharq” nashriyoti. 2010, 251-bet.

¹⁶ Юсуф Хос Ҳожиб. Қутадғу билик (нашрга тайёрловчи ф.ф.н. Қаяом Каримов). Тошкент: “Фан” нашриёти. 1971. 126-127-бетлар.

¹⁷ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 4-жилд. Тошкент: “ЎЗМЭ” нашриёти. 2008. 336-бет.

¹⁸ Русско-персидский словарь. Москва: “Издательство СЭ”. 1965. Стр. 480.

¹⁹ Узбекского-русский словарь. Тошкент: “ЎЗБСЭ” бош нашриёти. 1988. 509-бет.

²⁰ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 37-бет.

²¹ <https://qomus.info/encyclopedia/cat-m/metonimiya-uz/>

²² <https://optolov.ru/uz/interer-i-obustrojstvo/primer-metonimii-v-literature-raznovidnost-tropa-metonimiya-chto.html>

²³ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 35-бет.

kerak²⁴. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: *Qoʻqon – Qoʻqon xonligi*. Davlatchilik qonuniga koʻra mamlakat tasarrufidagi hududlar bosh hukmdorga boʻysunadi, asarda ana shu voqeaga ishora qilingan. Ikkinchi gapdagi *olgʻani* (asl ifoda *ogʻani*) sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *olganidir*. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

II. **Shahar bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Bu kun Kirovchidan besh ming sipoh ila Normuhammad qushbagini Toshkand ustigʻa buyurilgʻanligʻin eshitdik*²⁵. 2. *Rahmat fuqaro! Eshitamanki, qipchoqlar Normuhammad qushbegi qoʻl ostida Toshkand ustigʻa harakat boshlagʻan emishlar*²⁶. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: *Toshkand – Toshkand bekligi*. Davlatchilik udumiga koʻra uning tasarrufidagi hududlar bosh hukmdorga boʻysinishi kerak, asarda ana shu voqeaga ishora qilingan. Ushbu gaplardagi *eshitmoq feʻli* sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi. Adabiy tilga ham shu shakl olingan. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

III. **Qonun bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Oʻgʻrilardan bittasi tutildi, davlatlari yori bersa, qolgʻanlari ham ushlanur, – deb oʻylayman*²⁷. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: *davlat – qonun*. Davlatchilik qonuniga koʻra uning tasarrufidagi aholi hukmdor himoyasida boʻlishi kerak, asarda ana shu voqeaga ishora qilingan. Ushbu gapdagi *ushlamoq* sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *tutmoqdir*. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

IV. **Amaldorlar bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. – *Oʻrda ichida shunchalik oqil va dinolar toʻlib yotgan bir fursatda, tahsil koʻrmagan, nodon bir goʻdakka bunday ulugʻ bir vazifa, vallohi allam topshirilmas deb oʻylayman*²⁸. 2. *Shohi baxtiyorning xizmatlariga bel bogʻlagʻan oq salla, koʻk salla, toʻni malla otalarimizning dillari ham hamesha soqollaridaek oq boʻlsin, omin*²⁹! Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: *oqil va dinolar; oq salla, koʻk salla, toʻni malla otalar – amaldorlar*. Har qanday davlatda katta-kichik mansabdorlar qaysidir vazifani bajarishadi, asarda shu holatga ishora qilingan. Birinchi gapdagi *ulugʻ (ullu)* sifati sof oʻzbek va oʻgʻuz lahjalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu soʻz olingan. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

V. **Mahalliychilik bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Bular Musulmon choʻloqning sarkardalaridan, qipchoqlarning yoʻlboshchilaridan va qora*

²⁴ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Меҳробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 35-бет.

²⁵ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Меҳробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 35-бет.

²⁶ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Меҳробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 36-бет.

²⁷ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Меҳробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 69-бет.

²⁸ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Меҳробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 435-бет.

²⁹ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Меҳробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 523-бет.

choponning dushmanlaridan bo'lgan iki to'ng'izning gavdalari³⁰. Aloqadorlik asosida nom ko'chishi: **qipchoq** (qishloqlik), **qora chopon** (shaharlik) – mahalliychilik. Davlat qonunchiligiga ko'ra aholining orasida tenglik bo'lishi kerak, asarda ana shu voqeaga ishora qilingan. Bizning oramizga kirib olgan tiynati buzuq, o'z manfaatini o'ylaydigan yot millatlar tomonidan “o'zbek” niqobi bilan ildiz orttirilgan mahalliychilikni o'zbek millatining asl farzandi Abdulla Qodiriy qoralagan. Aslida haqiqiy o'zbeklar bilimli, o'z e'tiqodiga sodiq, madaniyatli va adolatli bo'ladi. Ushbu gapdagi *cho'loq* sof o'zbek shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu so'z olingan. Abdulla Qodiriy sof o'zbek shevalaridagi shaklni qo'llagan.

VI. **Aholi bilan aloqador metonimiya**. M.: 1. *Menga qolsa bu kunlarda o'ttiz ikki tanga emas, o'ttiz ikki qora pul solish ham og'iridir. Yurt besh-o'n kun orqa – o'ngini olsin, so'ngra*³¹... Aloqadorlik asosida nom ko'chishi: **yurt** – aholi. Davlatchilikka ko'ra uning tasarrufidagi aholi hukmdor homiyligida bo'lishi kerak, asarda ana shu voqeaga ishora qilingan. Ushbu gapdagi *men olmoshi* sof o'zbek shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu so'z olingan. Abdulla Qodiriy sof o'zbek shevalaridagi shaklni qo'llagan.

VII. **Odamlar bilan aloqador metonimiya**. M.: 1. Ertasi kun butun **Marg'ilon** deyarlik Malikboyning maydonida voqi' bo'lg'an ishka juda hayron edi³². – **Yurtning** so'ziga qarab aytayapman-da, – dedi Shukur so'fi, yengilgan ohangda, – garchi bir necha kundan beri **katta-kichikning** og'zida shu gap³³. 3. Ko'chada **unga-bunga** kengash solsam, arzang ma'qul deyishdi³⁴. 4. Sultonali mirzog'a o'xshag'anlar yer ostidan **yonidag'isi** kulib muomala qilar va ba'zilari Shaxodat mufti kabi to'nini teskari kiyib olg'an ko'rinar edi³⁵. 5. Mulla Abdurahmon **ifloslar** qatorig'a o'tkan ekan, ishi oson, jo'natib yuborish qo'limizdan keladi³⁶. Aloqadorlik asosida nom ko'chishi: **Marg'ilon, yurt, katta-kichik, unga-bunga, yonidag'isi, ifloslar** – odamlar. Biror voqea-hodisa yoki yumushning aniq yechimi barchani qiziqtiradi, asarda shu holatga ishora qilingan. Birinchi gapdagi *ishka* oti sof o'zbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *ishgadir*.

³⁰ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 36-бет.

³¹ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 105-бет.

³² Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 250-бет.

³³ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 435-бет.

³⁴ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 436-бет.

³⁵ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 448-бет.

³⁶ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 539-бет.

VIII. **Hovli bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Otabek do'kondorning ko'rsatishicha qutidorning tashqarisig'a kirdi*³⁷. 2. *Aytganingizdek, uning eshigini Toshkandda har kim bilur ekan*³⁸. Aloqadorlik asosida nom ko'chishi: **tashqarisi, eshigi** – **hovli**. O'zbeklarning yashash tarziga ko'ra devor bilan o'ralgan hovliga darvozadan kirilgan, hovli tashqi va ichki hovliga ajratilgan. Tashqi hovliga gullar³⁹, turli o'simliklar ekilgan⁴⁰ va ariq tomoni ochiq bo'lgan, asarda shu holatga ishora qilingan. Birinchi gapdagi *tashqari* ravishi sof o'zbek shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu so'z olingan. Abdulla Qodiriy sof o'zbek shevalaridagi shaklni qo'llagan.

IX. **Xonadon bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Men sizning ko'rpachangizga ko'b o'lturganman, endi menga ortiqcha takallufingizning hojati yo'q*⁴¹. Aloqadorlik asosida nom ko'chishi: **ko'rpacha** – **xonadon**. O'zbeklarning odatiga ko'ra mehmonga taxmondagi yangi ko'rpacha solinadi, asarda shu holatga ishora qilingan. Ushbu gapdagi *ko'rpacha* oti sof o'zbek shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu so'z olingan. Abdulla Qodiriy sof o'zbek shevalaridagi shaklni qo'llagan.

X. **Yaqinlar bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Marg'ilon bilan uzil-kesil aloqasi uzilganligini churq etib so'zlamagan*⁴²... Aloqadorlik asosida nom ko'chishi: **Marg'ilon** – **yaqinlar**. O'sha mavhum va alamli voqeadan son'g Otabekda qaynatasiga nisbatan nafrat paydo bo'ldi, asarda shu holatga ishora qilingan. Ushbu gapdagi *uzil-kesil* ravishi sof o'zbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *butkuldir*. Abdulla Qodiriy sof o'zbek shevalaridagi shaklni qo'llagan.

XI. **Savdo ahli bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Saroy tinch uyquda, tun yarim*⁴³. Aloqadorlik asosida nom ko'chishi: **saroy** – **savdo ahli**. Sharqdagi shaharlarda savdo bilan aloqador insonlar to'xtab dam oladigan joy **karvonsaroy**, asarda uning qisqargan shakli qo'llangan, asarda Otabekning savdogar ekanligiga ishora qilingan. Ushbu gapdagi *tinch* sifati sof o'zbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *bexavotirdir*. Abdulla Qodiriy sof o'zbek shevalaridagi shaklni qo'llagan.

³⁷ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 61-бет.

³⁸ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 176-бет.

³⁹ Урак Лафасов. Абдулла Қодирий романларидаги саж ва гул билан боғлиқ тасвирлар. “XXI аср: фан ва таълим масалалари” илмий электрон журнали. №4, 2021 йил ISSN: 2181-9874. SJIF 2021.

⁴⁰ Urak Lafasov. CULTURAL ROOTS OF OKUZBEKS AND JAPANESE. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI: 10.9756/INT-JECSE/V14I2.462 ISSN:1308-5581 Vol 14, Issue 02, 2022.

⁴¹ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 252-бет.

⁴² Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 207-бет.

⁴³ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 21-бет.

XII. **Jamoa bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. Bu gap **majliska** uncha onglashilmadi shekillik, ajablanib bir-birlariga qarashdilar⁴⁴. 2. – **Majlisda** koʻb gaplar oʻtdi, taqdir, – dedi Homid⁴⁵. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **majlis** – **jamoa**. Biror noodatiy holat toʻgʻrisida gapirilsa yigʻilish ahli hayron boʻladi, asarda shu holatga ishora qilingan. Ikkinchi gapdagi koʻb ravishi sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli koʻpdir. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XIII. **Mehmondorchilik bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. Anovi Musulmonqul boʻlmasa, boshqa Alimqulning bosh koʻtarishi aniq, – dedi qushbegi va **dasturxondan** choʻqinib davom etdi⁴⁶. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **dasturxon** – **noz-neʼmatlar**. Sharqdagi mehmondorchilik odatiga koʻra mehmonning oldiga turli noz-neʼmatlar qoʻyiladi, asarda ularning umumiy nomi qoʻllangan. Ushbu gapdagi **dasturxondan choʻqinmoq** birikmasi sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli **dasturxondan biror narsa emoqdir**. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XIV. **Taom bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. Qutidor mehmonlarni ixlos va samimiyat bilan kutar, ziyofat **quyuq-suyuqlari** bilan toʻla-toʻkis davom etar edi⁴⁷. 2. Mehmonlar uchun meva-cheva, **quyuq-suyuq** tortildi⁴⁸. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **quyuq-suyuqlari** – **ovqatlar**. Sharqdagi mehmondoʻstlik odatiga koʻra turli taomlar tortiladi, asarda ularning umumiy nomi qoʻllangan. Ikkinchi gapdagi **meva-cheva** juft oti sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu soʻz olingan. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XV. **Xonish bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. Gulsin bilan Xonimbibi endi dutor bilan **qoʻshiqqa** oʻltirdilar⁴⁹. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **qoʻshiq** – **xonish**. Oʻzbeklar toʻy va yigʻinda havaskor boʻlsa ham sanʼatdan bahramand boʻlishni yoqtirishadi, asarda shu holatga ishora qilingan. Ushbu gapdagi **qoʻshiq** oti sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli **ashuladir**. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XVI. **Turmush bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. Eri oʻlib erkaksiz qolgʻandan, ip yigirib **ovqat oʻtkarganidan** va qizining kengashmasdan shohi buyurgʻanidan hasrat qilib ketdi⁵⁰. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **ovqat oʻtkargani** – **yashash**. Oʻzbeklar mehnatkash, mehnat qilib yashashni afzal koʻradi, asarda shu holatga ishora qilingan. Ushbu gapdagi **ip yigirmoq** feʼli sof oʻzbek

⁴⁴ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 278-бет.

⁴⁵ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 64-бет.

⁴⁶ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 273-бет.

⁴⁷ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 32-бет.

⁴⁸ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 273-бет.

⁴⁹ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 55-56-бетлар.

⁵⁰ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 195-бет.

shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu soʻz olingan. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XVII. **Oila bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Uy ichidan bitta-yarimtasi sezib qolmagʻay deb juda xavotirda boʻldim*⁵¹... 2. *Mahdum oilasini ham kiyim-kechak vajidan oʻzi kabi tutar edi*⁵². Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **uy ichi, oila** – *oila aʼzolari*. Noxush holatdan oiladagilarning barchasi bezovta boʻladi, asarda shu holatga ishora qilingan. Birinchi gapdagi *uy ichi* birikmasi sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *uydagilardir*. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XVIII. **Ovqatlanish bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. – *Sodiq horib qorni ochib kelgan koʻrinadir, man ham ertadan beri tomoq yegan emasman*⁵³... 2. *Nigor oyim sopol laganda palov keltirib, hammalari birga oshqa oʻlturdilar*⁵⁴. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **tomoq, osh** – *taom*. Hayot tarziga koʻra tiriklik insondan oziqlanishni talab qiladi, asarda shu holatga ishora qilingan. Birinchi gapdagi *tomoq yemoq* feʼli sof oʻzbek Fargʻona shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *ovqatlanmoqdir*. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XIX. **Nonushta bilan aloqador metonimiya.** M.: *Otabek bilan birga choy ichish maqsadida ertalab Oybodoqning damlagan choyigʻa bormay, Otabekning uygʻonishini kutib yurdi*⁵⁵. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **choy** – *nonushta*. Oʻzbeklar qadim madaniyatli va oʻtroq xalq boʻlgani uchun ovqatlanishning uch mahalini ham toʻkis bajarishadi, asarda shu holatga ishora qilingan. Ushbu gapdagi *choy ichmoq* feʼli sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu soʻz olingan. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XX. **Idish bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Ul ikkinchi piyolani ichkach, Otabekni diqqat bilan kuzatib chiqdi*⁵⁶ (189-bet). 2. *Agar yanglishmasam, siz ham biroz qaygʻuliroq koʻrinasiz, mehmon, bir piyolani ichib yubormaysizmi*⁵⁷? (190-bet). Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **piyola** – *sharob*. Oʻzbeklar qadim madaniyatli xalq⁵⁸ boʻlgani bois mehmondorchilikni yaxshi koʻradi, asarda shu holatga ishora qilingan. Birinchi gapdagi *yanglishmoq* feʼli sof oʻzbek shevalarida

⁵¹ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 207-бет.

⁵² Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 390-бет.

⁵³ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 180-бет.

⁵⁴ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 514-бет.

⁵⁵ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 206-бет.

⁵⁶ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 189-бет.

⁵⁷ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 189-бет.

⁵⁸ Урак Лафасов. “Mehrobdan chayon” романида millat savodxonligi masalasi. “Абдулла Қодирий ижодида давр ва миллат талқини” мавзусида Ислом Каримов номидаги ТДТУда ўтказиладиган республика онлайн конференция материаллари (2020.27.10) Тошкент. 45-49-бетлар.

ishlatiladi, uning adabiy shakli *adashmoq*dir. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XXI. **Payt bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. Vaqt *shomgʻa* yaqinlashib qolgʻanliqdan bitta – yarimta doʻkonlar ham yopilib, oʻtkunchilar ham siyraksib qoldilar⁵⁹(182-bet). 2. – Anvar akang ham kelib qolar, taom **asrga** tayyor boʻlsin⁶⁰! Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **shom**, **asr** – vaqt. Davlat xavfsizligiga koʻra shahar aholisining xavfsizligi muhimdir, asarda ana shu voqeaga ishora qilingan. Birinchi gapdagi siyraksimoq feʼli sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli siyraklamoqdir. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XXII. **Shaxs bilan aloqador metonimiyalar.** M.: 1. Shuningdek, ul ham jiddiy bir ravishda **Fuzuliy** mutolaasiga berildi⁶¹. 2. Ayamdan sizga salom, boqiy soʻzni **Shayxi Saʼdiydan** oʻqursiz deb xatni muxtasar qildim, Raʼno⁶². Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **Fuzuliy**, **Shayxi Saʼdiy** – kitob. Oʻzbeklar qadim madaniyatli xalq boʻlgani bois kitob mutolaa qilish va undan bahra olishni yaxshi koʻradi, asarda shu holatga ishora qilingan. Ikkinchi gapdagi aya oti sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *ona* ham sof oʻzbek shevalaridan olingan. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XXIII. **Kelishish bilan aloqador metonimiya.** M.: ... biz Toshkand mardumlari bu toʻgʻrida haqiqat tomonida sobit qadam boʻlmoqqa **til berishurmiz**⁶³. 2. Biz shu yerdagi ogʻaynilar bilan kengashib bir **gapka toʻxtab qoʻydiq**⁶⁴. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **til berish**, **gapka toʻxtab qoʻymoq** – kelishish. Oʻzbeklar imon-eʼtiqodli xalq boʻlganligi bois har doim tinch yashash tarafdori boʻlgan, asarda shu holatga ishora qilingan. Ikkinchi gapdagi ogʻayni oti sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *ona*. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XXIV. **Xizmat bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. Albatta Solih mahdum ogʻirroq kasbni uxda qilolmas, **imomatka** boʻlsa soqoli chiqmagʻanliqdan yarolmas edi⁶⁵. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **imomat** – xizmat. Musulmonlar mahalla tizimida ibodat va diniy marosimlarni tartib bilan olib boruvchi maxsus lavozim bor, asarda shu holatga ishora qilingan. Ushbu gapdagi ogʻirroq sifati sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu soʻz olingan. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

⁵⁹ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 182-бет.

⁶⁰ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 383-бет.

⁶¹ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 150-бет.

⁶² Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 580-бет.

⁶³ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 270-бет.

⁶⁴ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 274-бет.

⁶⁵ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 386-бет.

XXV. **Narx bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. – Yogʻlar toʻkilsa yerga yotib yalar taqsirim, Boʻlsa bozorda **pastlik** sotib olar taqsirim⁶⁶. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **narx** – **pastlik**. Yurtimizda poliz ekinlari, sabzavot va meva-chevalar juda koʻp, ammo ular sifati hamda tansiqqligiga qarab farqlanadi, asarda shu holatga ishora qilingan. Ushbu gapdagi *toʻkilmoq* feʼli sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, adabiy tilga ham shu soʻz olingan. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

XXVI. **Holat bilan aloqador metonimiya.** M.: 1. *Yoshi ellidan oshqan, soch va soqolida bir muncha oqlar koʻrinar edi*⁶⁷. 2. *Yosh chogʻida otasi oʻlib, qattigʻchilikda oʻsdi, uning baʼzi yarashmagan harakatlari balki oʻsha qattigʻchilikning ruhka singib qolgʻan yomon taʼsiridir*⁶⁸. Aloqadorlik asosida nom koʻchishi: **holat** – oq(tuk)lar, **qattigʻchilik**. Inson hayot tarzi va yashash sharoitiga mos holda oʻzgarib boradi, asarda shu holatga ishora qilingan. Birinchi gapdagi *ellidan oshqan* birikmasi sof oʻzbek shevalarida ishlatiladi, uning adabiy shakli *ellikdan oshgan*. Abdulla Qodiriy sof oʻzbek shevalaridagi shaklni qoʻllagan.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, hozirgi oʻzbek adabiy tiliga ogʻzaki manabarlari, dostonchiligiga ega boʻlgan sof oʻzbek va oʻgʻuz lahjalari asos boʻlgan. Milliy tilimizning ana shu noyob manbalarida koʻchimlarning beqiyos turlariga guvoh boʻlasiz. Oʻzbek tilining ogʻzaki shaklida aloqadorlik asosida nom koʻchish usullarini koʻp uchratish mumkin. Abdulla Qodiriy ham oʻz romanlarini yozishda mazkur manbalarga tayangan va metonimiya hodisasidan unumli foydalangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Urak Lafasov. The King of Uzbek Prose. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 05, 2020 ISSN: 1475-7192. DOI: 10.37200/ IJPR/V24I5/PR201858 Received: 16 Feb 2020 | Revised: 10 Mar 2020 | Accepted: 23 Mar 2020.

2. Урак Лафасов. Қодирий романлари ва халқ оғзаки ижоди. Материалы V Международной научно-практической конференции “Наука и образование в современном мире: Вызовы XXI века». Секция 9. Филологические науки. II Том. НУР-СУЛТАН – 2019. Стр. 94-98.

3. Е.Д.Поливанов. Узбекская диалектология и узбекский литературный язык. Ташкент, 1933.

3. Х.Дониёров. Қипчоқ диалектларининг лексикаси. Тошкент: “Фан”, 1979.

⁶⁶ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 397-бет.

⁶⁷ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 392-бет.

⁶⁸ Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Мехробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994. 388-бет.

4. Маҳмуд Кошғарий. “Девону луғотит турк”, 3 томлик, 1-том. Тошкент: “Фан”, 1960.
5. Urak Lafasov. The Migration of the Japanese from the Center of Turan to the East. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. 27, No. 1, 2021 P-ISSN: 2204-1990; E-ISSN: 1323-6903.
6. Д.Абдурахмонов, Т.Содиқов, Ш.Носиров, М.Туробова. Ўзбек шевалари лексикаси. Тошкент: “Фан”, 1991.
7. Urak Lafasov. Relationship Between Turks And Japanese. International journal of scientific & technology research volume 9, issue 02, February 2020.
8. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 8-jild.
9. Урак Лафасов. Абдулла Қодирий кашфиёти ва сўз қўллаш маҳорати. “Ўзбекистонда хорижий тиллар” илмий-методик электрон журнал journal.fledu.uz. № 6/2019.
10. С.И.Ожегов. Словарь русского языка. Москва: “ОНИКС 21 век”, “Мир и образование”. 2005.
11. “Alpomish” dostoni. Toshkent: “Sharq” nashriyoti. 2010.
12. Юсуф Хос Ҳожиб. Қутадғу билик (нашрга тайёрловчи ф.ф.н. Қайом Каримов). Тошкент: “Фан” нашриёти. 1971.
13. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 4-жилд. Тошкент: “ЎЗМЭ” нашриёти. 2008.
14. Русско-персидский словарь. Москва: “Издательство СЭ”. 1965.
15. Узбекского-русский словарь. Тошкент: “ЎЗБСЭ” бош нашриёти. 1988.
16. Абдулла Қодирий. Рўмонлар. Ўткан кунлар. Меҳробдан чаён. Тошкент: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1994.
17. Урак Лафасов. “Mehrobdan chayon” романида millat savodxonligi masalasi. “Абдулла Қодирий ижодида давр ва миллат талқини” мавзусида Ислон Каримов номидаги ТДТУда ўтказиладиган республика онлайн конференция материаллари (2020.27.10) Тошкент. 45-49-бетлар.
18. Урак Лафасов. Абдулла Қодирий романларидаги саж ва гул билан боғлиқ тасвирлар. “XXI аср: фан ва таълим масалалари” илмий электрон журнали. №4, 2021 йил ISSN: 2181-9874. SJIF 2021.
19. Urak Lafasov. Cultural roots of okuzbeks and japanese. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI: 10.9756/INT-JECSE/V14I2.462 ISSN:1308-5581 Vol 14, Issue 02, 2022.
20. <https://qomus.info/encyclopedia/cat-m/metonimiya-uz/>
21. <https://optolov.ru/uz/interer-i-obustrojstvo/primer-metonimii-v-literature-raznovidnost-tropa-metonimiya-chto.html>